

På vej mod skriftsproget

Jørgen Nygaard Markussen

Jørgen Nygaard Markussen er tale-hørekonsulent. Med udgangspunkt i sit materiale om Lydhuset underviser han på læseprojektets modul 1.

Læseavisen har bedt ham om at fortælle om tankerne bag Lydhuset.

Næsten alle børn i seks-års- alderen kan lide at tale og fortælle. Når de begynder skolen, udtrykker de sig forståeligt og opfatter de fleste af de informationer, de modtager.

Sproglig opmærksomhed

For at gøre det lettere for børnene at gå fra det talte til det skrevne sprog har man i børnehaveklasserne indført et begreb, man kalder »sproglig opmærksomhed«.

Gennem sproglege, sange, vers, rim og remser lærer børnene at lytte til måden, de taler på. De oplever, at det samme indhold kan udtrykkes forskelligt.

Målet er, at børnene bliver bevidste om, at sproget foruden sit indhold også har en form, som de selv har stor indflydelse på.

De samlede aktiviteter kunne man godt kalde: "Dansk for ikke læsere". Eleverne har ingen lektier, men de møder begreber som sætning, stavelse, ord og lyd. Lyd er her opfattet som den udtalelyd bag bogstavet, der kaldes fonemet.

Den alfabetiske kode

Mange af de børn, der går i stå i den indledende læseproces, har

ikke kunnet "knække den alfabetiske kode", dvs. de har ikke forstået sammenhængen mellem lyd (fonem) og bogstav. Efter flere læseforskeres mening er denne forståelse en væsentlig forudsætning for at stave-læseprocessen kommer godt i gang.

Med materialet "Hjemme i fonemernes verden" ønsker jeg at give flere børn bedre forudsætninger for at "knække koden".

Lydhuset

Med udgangspunkt i EVENTYRET om talelydene (fonemerne) hører vi om, hvordan talens lyde blev skabt og kom til jorden og om, hvordan specielt de danske talelyde slog sig ned i det smukke hvidkalkede lydhus.

Huset er et tomt legehuse af pap med rungende kælderplads til alle vore 9 vokaler og komfortable lejligheder til de krævende konsonanter.

Vokalerne

Vokalerne kan synge, og det gør de næsten altid. De har deres egne sange. Dem lærer vi, og vi prøver at kende nogle af vokalerne fra hinanden ved at mundaflæse dem - det går ikke med konsonanterne.

Konsonanterne

Konsonanterne bor familievis bag de lukkede vinduer: Læbefamiliens 5 medlemmer: (m-, b-/p- og v-/f-) i husets gavl.

Fortungefamiliens medlemmer: (l-, n- og d-/t- samt s-) bag "facaden til gaden", og bagtungefamiliens sidste 5 fonemer fordelt med 3 (j og g-/k-) i baggården

og "de hostende" 2 (r-, h-) øverst oppe i husets skorsten.

Håndfonemerne

Konsonanterne kan ikke synge, de kan høres, men er svære at se. Derfor prøver vi at tage følesansen med. Når vores sproglige opmærksomhed samler sig om at udtale dem så korrekt som muligt.

Samtidig med, at vi mærker en bevægelse i og omkring munden, former vi en slags tvillingbevægelse i hånden. Til hver konsonant svarer en speciel håndbevægelse, et "håndfonem".

Ved at integrere følesansen i processen giver vi de flygtige lyde en konkret form. De kan isoleres enkeltvis, de kan gentages og genkendes, for vi kan føle og se dem. Håndens følsomme fingre former konsonantfonemet.

Håndfonemet kan aflæses som signaler i lutten. Udførelsen af håndfonemer lettes, når talen samtidig fremføres langsomt og »smagendek«.

Samle og skille lyde

Børnene lærer lynhurtigt - meget hurtigere end voksne - de 15 - 18 håndfonemer. Med dem i "hånden" oplever de tydeligt forskelle og ligheder i udtalen, og kan nu sammenligne talelydene og høre, hvilken rækkefølge de udtales i.

Når eleverne behersker alle håndfonemer, kan de analysere ord, dvs. skille lette lydrette ord i fonemer og samle flere fonemer til ord.

I denne proces er det nødvendigt at lade vokalerne syngende bære stavelser, ord og sætninger frem.

Stave- skriveprocessen forberedes

Ved at skille og samle lyde får de kommende læsere nogle erfaringer, som giver dem særdeles gode forudsætninger for senere at leve sig ind i stave- og skriveprocessen. Ved at føle-forme lydene og lade de syngende vokaler kæde konsonanterne sammen i stavelser og ord, forbereder de på det indre plan den stave-læseteknik, som de fleste elever benytter under læseindlæringen og siden hen gør brug af, når de støder på ukendte ord.

Fonemer før bogstaver

Selvfølgelig kender mange børn flere bogstaver, før de begynder skolen - bl.a. dem der indgår i deres eget navn - og deres glæde ved at benytte dem skal naturligvis fastholdes, men ved at give dem mulighed for at få et overblik over talesprogets lyde lidt før den systematiske bogstavindlæring for alvor sætter ind, ønsker vi at give dem større forståelse for de enkelte bogstavers særlige betydning.

Som en hemmelighed gemmer vi derfor bogstaverne bag de lukkede vinduer. Først når vi kender alle fonemerne, døber vi dem og giver dem bogstavnavne.

Målet er, at eleverne bogstaveligt eller "fonemligt" talt bliver endnu bedre til at koncentrere sig om bogstavernes udseende, når de f.eks. ved, hvor de bor, hvordan de udtales, og hvem de er i familie med.

Omfang

Arbejdet med lydhuset indgår i undervisningen som en del af emnet SPROGLIG OPMÆRK-SOMHED enten som et kort indslag i en længere periode eller som et mere koncentreret tidsbegrænset emne.

fonemerne bevidst inddrages i selve bogstavindlæringen.

For svage læsere og fremmedsprogede elever vil LYDHUSET og anvendelsen af håndfonemer ofte være netop det pædagogiske supplement, der kan bringe dem videre i læseprocessen.

Børn og sproglæde

Undersøgelser har vist, at vi danskere ikke er særlig glade for vort eget sprog. Måske er vi bange for formen, når den bliver for fuldendt?

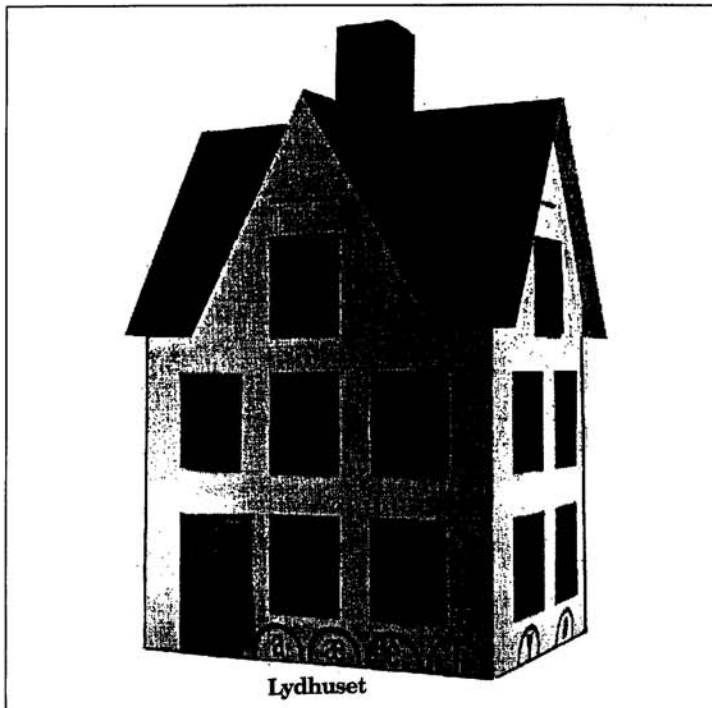
Sådan er børn ikke. De kan lide at lytte og kæle for sprogets form. De leger med sprogets lyde, klange og bevægelser, og de elsker at overskride virkelighedens grænser og f.eks. bevæge sig ind i fonemernes verden.

Familiens sprog

Sproglig opmærksomhed er meget andet end lyde, rim og remser. Sprogets indholdsside må naturligvis aldrig glemmes, og her er hjemmets indflydelse alt afgørende for sprogudviklingen, mest nærliggende er

det at minde om oplæsningens betydning:

Et dagligt kvarter med skriftsproget i fars eller mors mund vil for barnet være den allerbedste læseforberedende stund

Indlæringseffekt

Kendskabet til fonemerne kan som nævnt få afgørende betydning for især "lydsvage" børns stave-læse indlæring.

Værdien af arbejdet øges markant, når elevernes kendskab til